

РЕЦЕНЗИЯ

относно конкурс за академична длъжност „професор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление, 3.9. Туризм (Развитие на туристическите дестинации), обявен в ДВ бр. 22 от 16.03.2021г.

Рецензент: проф. д-р Стоян Петков Маринов, катедра „Икономика и организация на туризма“ в Икономически университет-Варна, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9. Туризм, научна специалност “Икономика и управление (туризм)”.

Настоящата рецензия е изготвена на основание Заповед №: РД-38-197/23.04.2021 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за назначаване на Научното жури по конкурса за академична длъжност „професор“ в професионално направление 3.9. Туризм (Развитие на туристическите дестинации) и Протокол №: 1 от дистанционно заседание на Научното жури, проведено на 20.05.2021г., за избор на председател и определяне на рецензенти по конкурса.

Рецензията е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”.

1. Общо представяне на получените материали

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат – доц. д-р Мариана Асенова от СУ „Св. Климент Охридски“. Представеният от кандидата комплект материали на хартиени и електронни носители е в съответствие със изискванията на нормативната уредба. Доц. д-р Мариана Асенова отговаря на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ, чл. 60 т. 5 от ППЗРАСРБ и на допълнителните изисквания по чл. 115 ал. 1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. (ПУРПНСЗАД), няма доказани по законоустановен ред плагиатство в научните трудове и не е постъпил писмен сигнал за плагиатство по чл. 4 (11) от ЗРАС, в резултат на което е допусната до участие в конкурса.

2. Биографични данни на кандидата

Мариана Асенова е родена на 18.10.1961г. През периода 1975-1980г. завършва средното си образование в английска гимназия „Гео Милев” – Бургас. През 1985г. придобива ОКС „магистър“ по специалност „География“ с квалификация „Географ-специалист по териториална организация на туризма и отдиха, учител по география е ЕСПУ“ и втора специалност „Английски език“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски”. В периода 1996 – 1997 завършва специализация „Маркетинг, реклама и бизнес комуникации“ в Университет за национално и световно стопанство. В периода 2011-2012 придобива ОНС „доктор“ в ПН. 3.9 Туризм (География на рекреацията и туризма) след успешна защита на дисертационен труд на тема „Методика за мониторинг на устойчивото туристическо развитие (на примера на община Царево)“

Мариана Асенова участва в редица *краткосрочни курсове* за обучение и повишаване на квалификацията си както следва: специализация „Маркетинг в туризма“ в Технологичен институт в Дъблин, Колеж по туризм (1994); специализация „Маркетинг и грижа за клиента в туризма“ в Манчестерски метрополитенски университет, Департамент по хотелиерство, хранене и туризм (1995); производствен стаж в туризма в Хотелиерско училище в Хага (1996); специализация „Национални, регионални и местни туристически организации във Великобритания“ към Британски ноу-хау фонд (1998); специализация REAP (Responsible Enterprises Achievement Programme) към Организация за развитие на ООН (UNIDO) – Виена (2007); обучение „Travelife Sustainability Manager“ към Travelife (2016); специализация „Hotel Industry Foundations and Introduction to Analytics“ към STR USA, Охрид (2016); специализация „Базови функционалности на глобалната дистрибуционна система Галилео“ към Travelport (2017).

Кандидатът ползва английски, *руски и немски език*.

Мариана Асенова се отличава с богата по съдържание трудова кариера. Започва работа през 1987г. в ГГФ на СУ „Климент Охридски“ като експерт „Техническо и административно съдействие“ . През годините натрупва професионален опит в туристическата практика, заемайки отговорни ръководни длъжности: зам. – министър в Министерството на търговията и туризма (1997 – 1999) и в Министерството на икономиката (2000 – 2001); председател на Съвета на директорите на „Слънчев бряг” АД (1999 – 2001), на Верига за младежки туризм „Орбита” ЕАД (1998 – 2001) и на Българската агенция за кредитен рейтинг (2004 – 2020), директор за пазар България в туристическа агенция „Международни пътувания” ЕООД (2002 – 2006).

Академичната кариера на Мариана Асенова започва през 1993г. и продължава и към момента в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ в катедра „География на туризма“, където кандидатката заема последователно длъжностите „асистент“ (1993-1997), „старши асистент“ (1997-2003), „главен асистент“ (2003-2013), „доцент“ (2013-до момента). Мариана Асенова е преподавала в Нов български университет по програмата за културен туризъм (1995 – 1996) и в Международно висше бизнес училище – Ботевград (2003 – 2007).

От 2015г. и към момента доц. д-р Мариана Асенова ръководи успешно катедра „География на туризма“ и изпълнява длъжността зам.-декан „Магистърски и докторски програми“ (2019-до момента) в СУ „Св. Климент Охридски“.

В периода 2013 – 2021 г. доц. д-р Мариана Асенова е участвала в 5 университетски, 10 национални и 13 международни проекта.

Кандидатът има *активна обществена дейност*, свързана с участието в работни групи и неправителствени организации. Доц. д-р М. Асенова е официален представител на СУ „Св. Кл. Охридски“ в Българския институт за стандартизация (Решение на Ректорския съвет от 12 януари 2016 г.) и представител на СУ „Св. Кл. Охридски“ в Технически комитет 89 – Туристически дейности. Участва в работната група към зам. министър-председателя по икономическата и демографската политика по въпросите на туризма (2017г.); в работна група към Министерството на туризма за Национална визия за дигитализация в туризма 2030 г. (2017-2018); в Консултативен съвет по туризъм към Министъра на туризма (Заповед Т-РД-16-307/11.09.2020 г.) и е индивидуален член на EuroCHRIE – за 2021 г.

В периода 2013 – 2021 г. доц. д-р М. Асенова е участвала в 40 конференции, семинари, кръгли маси и др., от които 32 проведени в България и 18 – в чужбина

2. Оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидата

Доц. д-р Мариана Асенова осъществява разнообразна и обемна учебно-педагогическа дейност. За периода 2015-2020г. средната годишна учебна натовареност на кандидата възлиза на 1340,5ч., в т.ч. 606,3ч. средна годишна аудиторна заетост при университетски норматив за аудиторна заетост от 270 ч.

Доц. д-р Мариана Асенова преподава на студенти в редовно обучение в ОКС „бакалавър“ по 5 дисциплини: „Маркетинг в туризма“; „Туроператорска и агентска дейност“; „Управление на туристическите дестинации“; „Световни и регионални

туристически борси и изложения“; „Устойчиво развитие на туризма – стандарти и сертификация“. Преподава на студенти в 4 магистърските програми - „Туризъм“, „Културен туризъм“, „Екотуризъм“, и „Управление на туристическите дестинации“, задочно обучение, по 6 дисциплини: „Посредническа дейност в туризма“, „Екотуризъм“, „Маркетинг в туризма“, „Туристическа политика“, „Туристическо планиране“, „Управление на туристически дестинации“.

От учебната 2018/2019 г. кандидатът предлага за обучение на чуждестранни студенти по Програма «Еразъм» на английски език дисциплините “Marketing in tourism”, “Sustainable tourism development – standards and certification” и „Tourism destinations management”.

В периода 2013 – 2021г. доц. д-р Мариана Асенова е ръководила общо 20 дипломанти, защитили успешно дипломни работи.

3. Оценка на научната и научно-приложната дейност на кандидата

Доц. д-р Мариана Асенова се отличава със *стойностна* научна и научно-приложна продукция. През творческата си кариера е реализирала общо 96 публикации, от които 41 самостоятелни и 55 в съавторство. Кандидатът има една самостоятелна монография, една монография в съавторство, 3 глави в колективни монографии, 16 студии, 67 статии и доклади, 6 учебника и учебни помагала и 2 други публикации.

За участие в конкурса за професор доц. Мариана Асенова представя 46 публикации: участие със 170 страници в колективна монография; 5 статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация; 27 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове; 9 студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове; 3 глави от колективни монографии и един публикуван колективен учебник, който се използва в училищната мрежа.

Колективната монография- Мариана Асенова, Васил Маринов, Вера Николова, Елена Петкова, Раденка Митова, Чаяна Истаткова „*Между културата и туризма: туристическите атракции, основани на културното наследство*“, колективната монография- Кабаков, И., В. Маринов, М. Асенова, В. Николова, Е. Петкова, Р. Митова, Н. Стоева, М. Станева, П. Петров „*COVID-кризата в културата и туризма, основан на културно наследство: идеи за изход от ситуацията*“ (2021), както и колективната статия- Васил Маринов, Мариана Асенова, Вера Николова „*Квалификация на заетите в туристическите атракции, основани на културно-историческото наследство* –

състояние и проблеми" са под печат, доказано с приложени служебни бележки от съответните издателства.

По наши изчисления на основата на приложените публикации, приетите за рецензиране трудове са с общ обем 603 печатни страници със структура по видове, показана в таблица 1.

Таблица № 1

Вид и обем на рецензираните публикации

№	Вид на публикациите	Брой	Брой страници	Отн. дял в %
1	Монографии	1	170	28,2
	Публикувани глави от колективни монографии	3	57	9,5
2	Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация	5	26	4,3
3	Статии и доклади, публикувани в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	27	140	23,2
5	Студии, публикувани в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	9	130	21,5
6	Учебници и учебни помагала	1	80	13,3
	Общо	46	603	100

В структурно отношение по страници преобладава участието в монографии с дял от 37,7%. От всички рецензирани 46 публикации 8 броя са самостоятелни и 38 са в съавторство. От общо 38 колективни публикации в 16 от тях доц. д-р Мариана Асенова е първи съавтор и в 30 е втори съавтор. 20 броя от трудовете са публикувани на английски език и 26 на български език. 5 от публикациите са отпечатани в научни издания, реферирани и индексирани в световно известната база данни с научна информация Web of science.

Публикациите на доц. д-р Мариана Асенова имат широк публичен отзвук, аргументиран от високата степен на цитируемост. В приложената справка кандидатът представя информация за 211 цитирания, разпределени в три групи, съгласно образеца за минималните изисквания на НАЦИД. В научни издания, реферирани и индексирани

в световноизвестни бази данни с научна информация са цитирани 4 публикации с общо 23 цитата. В монографии и колективни томове с научно рецензиране са налични 102 цитирания на 41 публикации. В нереферирани списания с научно рецензиране са установени 86 цитирания на 33 публикации.

Съдържанието на публикациите на доц. д-р Мариана Асенова доказва, че авторката има значими теоретико-методологични и практико-приложни научни приноси в *шест тематични направления*.

Първо, анализирани са състоянието и развитието на туристическата дестинация на различни равнища.

Надградени и апробирани са концепциите за териториалната система на туризма и моделите за сравнителен анализ и конкурентоспособност на туристическата дестинация. На основата на проведени емпирични изследвания е анализирано състоянието и са изведени приоритети за развитието на конкретни туристически дестинации в България: община Луковит, община Видин, ПП „Странджа“, селата Долен, Лещен и Ковачевица, района на София. Систематизирани са проблеми и са формулирани решения относно валоризацията на туристическите ресурси, поемния капацитет на туристическите ресурси и териториалното управление на туризма в изследваните дестинации. [трудове Г.7.6, Г.9.4, Г.9.2, Г.9.1, Г.7.9, по номерацията от списъка на публикациите]. На национално ниво е анализирано влиянието на социално-икономическия преход върху туристическия сектор в България, върху туристическата политика на страната и върху пазарните позиции на България като туристическа дестинация [Г.10.2]. На базата на първична и вторична информация е направен е подробен анализ на състоянието на системите за управление на дестинациите (DMS) на основните дестинационни организации в България- Министерството на туризма и всички 265 общини в страната [Г.9.7].

Второ, анализирани са и оценката на развитието на отделни видове туризъм

Част от научните изследвания на авторката са фокусирани върху теорията и практиката на развитието на културния и планинския туризъм.

Относно културния туризъм теоретично е систематизирана взаимовръзката между културното наследство и туристическите атракции. Разработена е типология на атракциите и методология и инструментариум за проучване на туристическото търсене на атракциите. Изяснено е формирането на кълстери на търсенето на атракциите. Дефиниран е процесът на оценяване на състоянието на предлагането на атракциите, на квалификацията на ангажираните кадри, на представянето на атракциите в Интернет.

Разработената методология е апробирана при теренно проучване по предварително определен маршрут в България [В.3, Г.7.21, Г.7.22, Г.7.23, Г.7.25, Г.9.9]. Обобщен и анализиран е както националният опит, така и международната практика в управлението, мониторинга и финансирането на атракциите, основани на културното наследство, в т.ч. и в контекста на европейските фондове за осъществяване на проекти за развитие на туристически атракции [Г.6.5, Г.7.8.]. В контекста на съвременната актуална туристическа проблематика чрез анкетно проучване е изследвано отражението на пандемията от COVID-19 върху културата и културния туризъм [Г.10.3.]. Предложени са полезни за туристическата практика конкретни сценарии за излизане от кризата и преодоляване на последиците.

В трудовите си доц. д-р М. Асенова изследва задълбочено пространственото и тематично развитие на туризма в планинските територии. Систематизира модели на развитие на планинските туристически центрове, както и на малки планински дестинации. Моделите са систематизирани на основата на групи критерии, свързани с пространствена структура, икономическа структура и социо-културна структура и са апробирани в България в конкретни дестинации - община Априлци, землището на град Калофер, поречието на Горна Арда, Долен, Лещен и Ковачевица. В контекста на устойчивото туристическо развитие по отношение на дестинация „Горна Арда“ е извършен анализ на веригата на доставките и на веригата на добавена стойност в процеса на създаване на туристическия продукт. [Г.9.8, Г.6.2, Г.6.3, 7.7, Г.7.16]

Трето, Устойчиво развитие на туризма

Доц. д-р М. Асенова има значим теоретико-методологичен принос за модифицирането на Европейската система от индикатори за устойчиво развитие на туризма на равнище дестинация. Направени са препоръки за установяване на базисни стойности и определянето на целеви стойности на индикаторите, което е особено важно за извършване на последващ мониторинг на развитието на туристическата дестинация. Авторката апробира инструментариума на Европейската комисия за измерване и мониторинг на устойчивото развитие на туризма двукратно в Дунавския район и в Столична община. Показателен факт за практическата значимост на проучванията и постигнатите резултати е включването на част от индикаторите в мониторинговите системи на Стратегиите за развитие на туризма в общините Русе и София, както и на национално ниво [Г.7.11, Г. 7. 12, Г.7.14, Г.7.15].

Доц. д-р М. Асенова изследва връзката между устойчивото развитие на туризма и корпоративната социална отговорност (КСО). Проучвайки практиката за КСО на 25 хотела в България, предлага набор от ключови индикатори за изпълнение дейността и систематизира най-често прилаганите мерки за социалната отговорност на корпоративно ниво в сектора на настаняването. [Г.6.1, Г.7.1, Г.7.4.].

В рецензираните публикации е изследван екологичният аспект на устойчивото развитие в туризма. Апробирана е специално разработената от Организацията за индустриално развитие на ООН (UNIDO) методология за ресурсната ефективност и чисто производство. Проучени са материалните и енергийните потоци при прилагането на посочената методология в 20 хотела, разположени в Албания, Хърватия, Черна гора и Сърбия. На основата на събраните данни са анализирани установените в Балканския регион практики за ефективно използване на ресурсите [Г.6.4.]. Представен е набор от абсолютни и относителни показатели (KPI) за използване на ресурсите (потребление на енергия и вода) и генерирано замърсяване (газови емисии и отпадъчни води) и е оценена очакваната икономия при прилагане на избрани мерки. Направено е сравнение за разхода на ресурси спрямо международно установени усреднени стойности (бенчмаркинг).

Четвърто, Туристическо райониране

Доц. д-р М. Асенова има безспорен теоретико-приложен принос за дефиниране на същността на туристическото райониране. Допринася за прилагането на научни принципи, изисквания и критериите при очертаването на туристически райони, за изясняване на процеса на консултиране със заинтересованите страни и постигането на общоприемливи граници, обхват, специализация и центрове на районите. Участва в анализа на еволюцията на туристическото райониране на България и в разработването на аргументирана схема с потенциални маркетингови туристически райони в страната. Районите са разграничени на основата на сключените споразумения между общините при изпълнението на проекти за развитие на туристическия продукт и маркетинг на дестинациите по Оперативна програма „Регионално развитие“ (2007-2013). Разработената схема е в основата на институционализираната впоследствие цялостна концепция за туристическо райониране на България и разграничените 9 туристически района. [Г.7.10, Г.7.19, Г.9.3, Г.9.6].

Пето, Маркетинг на туристическите дестинации

В областта на маркетинга на туристическите дестинации публикациите на доц. Мариана Асенова съдържат приноси за усъвършенстване на методите за измерване и

оценка на ефективността и ефикасността на участията в туристически изложения и борси. Дефинирани са подходящи показатели за оценка на участията на България в избрани прояви и са определени количествените им стойности въз основа на първични и вторични данни. [Г.7.2.]. Теоретико-приложен принос на кандидата е извеждането на възможностите и ограниченията на геймификацията като инструмент за популяризиране на туристическа дестинация по примера на София като дестинация за културен туризъм. [Г.7.27.].

Шесто, образование в областта на туризма

Полезни за подготовката на туристически кадри са проучванията на доц. д-р Мариана Асенова за връзката между бизнес моделите в туризма и обучението по туризъм. Представени са предизвикателствата пред знанията, уменията и компетенциите на обучаваните кадри, породени от появата на съвременни бизнес модели, базирани на принципите на кръговата икономика, споделената икономика, моделите за съвместно потребление, съвместното създаване и дематериализиране на продукта. Изключително ценна публикация за споделена добра практика е обобщеният опит в организацията и провеждането на производствения стаж на студентите по туризъм в СУ „Св. Кл. Охридски“ [Г.7.13, Г.7.17, Г.9.5].

4. Критични забележки и препоръки към кандидата

Рецензираните научни трудове, богатият професионален опит в националната туристическа администрация и в туристическия бизнес на България, ни дават основание да препоръчаме на доц. д-р Мариана Асенова да разшири публикационната си дейност за представяне на историята, настоящето и бъдещето на туристическата политика в България.

5. Заключение

Доц. д-р Мариана Асенова се отличава с разнообразна, качествена и ефективна преподавателска, научно-изследователска, практическа и обществена дейност. Проявява се като колегиален преподавател и научен работник.

Резултатите от научно-изследователската и педагогическата дейност на кандидата доказват, че доц. д-р Мариана Асенова **отговаря** на количествените и качествените изисквания на чл. 29 (1) от ЗРАСПБ, чл. 60 (1) от ППЗРАСПБ и чл. 115 (1) от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, а именно:

1. Има придобита образователната и научна степен „доктор“.
2. Заема академичната длъжност „доцент“ в СУ „Св. Климент Охридски“ в продължение на 8 години.
3. Представени са и са *приети за оценка* 46 броя публикации, покриващи изискванията за професор, които *не повтарят* представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и заемане на академична длъжност „доцент“.
4. Надхвърля петкратно минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3, съответно изискванията по чл. 2.б, ал. 5 от ЗРАСРБ и допълнителните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски. Кандидатът декларира общо 2696 точки при изискуем минимум от 500 точки с изпълнение по показателите от всички групи (група А- постигнати 50т. при изискуеми 50т.; група В - постигнати 100т. при необходими 100т.; група Г - постигнати 266т. при изискуеми 200т.; група Д - постигнати 1795т. при изискуеми 100т.; група Е – постигнати 485т. при необходими 100т.).
5. Няма доказано по законоустановения ред плагиатство в научните трудове.
6. Няма навършени 65 години и не е с удължен трудов договор по реда на & 11 от ПЗР на Закона за висшето образование.

Постиженията на доц. д-р Мариана Асенова в научно-приложната и учебно-педагогическата дейност са основание да дам *положителна оценка* и да я предложа за избор на академичната длъжност „професор“ в СУ „Св. Климент Охридски“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9 Туризъм (Развитие на туристическите дестинации).

26.07. 2021 г.
гр. Варна

Рецензент:
проф. д-р Стоян Маринов